

12ο μάθημα: Καινοτόμες και συντηρητικές τάσεις στην καμπή του αιώνα

Με το δωδέκατο μάθημα θα ολοκληρωθεί η περιήγησή μας στην ζωγραφική του 19ου αιώνα. Θα αναλυθούν πρώτα οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες του νέου ελληνικού κράτους και θα διερευνηθούν οι καλλιτεχνικές προϋποθέσεις για συντηρητικά ή ανανεωτικά ρεύματα στην Ελλάδα. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια παρουσίαση του πολύβουου από τάσεις και ιδέες τελευταίου τέταρτου του 19ου αιώνα και θα εξεταστούν οι προτιμήσεις των ζωγράφων τόσο στη θεματολογία όσο και την τεχνοτροπία. Τάσεις όπως ο συμβολισμός και ο ιμπρεσιονισμός θα επηρεάσουν καταλυτικά την εξέλιξη της νεοελληνικής ζωγραφικής, όχι όμως σε βαθμό που να την καταστήσουν ιστότιμο μέλος της ευρωπαϊκής πρωτοπορίας. Ιδιαίτερα θα μας απασχολήσουν οι ελεξίξεις στην τοπιογραφία, που θα γίνει το πεδίο των καινοτόμων μορφολογικών αναζητήσεων προς τα τέλη του αιώνα, αλλά και μια θεματολογία που αρχίζει με τους έλληνες οριενταλιστές και καταλήγει σε μιας ελληνικής εκδοχή της ζωγραφικής της belle époque που εκφράζεται κυρίως από καλλιτέχνες με έντονες σχέσεις με την καλλιχική ζωή των Παρισίων. Παράλληλα νέες φωνές και τάσεις εκφράζονται από τους εκπροσώπους της νέας γενιάς καλλιτεχνών, όπως επίσης και από τις γυναίκες καλλιτέχνες, που εισέρχονται στην καλλιτεχνική σκηνή των Αθηνών διεκδικώντας ρόλο ιστότιμο σε ένα ανδροκρατούμενο καλλιτεχνικό πεδίο. Η συνεχής αντιπαράθεση πάντως προοδευτικών και συντηρητικών τάσεων, εξιδανίκευσης και ρεαλισμού, ζωγραφικής μεγάλης και μικρής κλίμακας, θα συνεχιστεί έως και τις αρχές του 20ού αιώνα.

καλλιτέχνες

- **Συμεών Σαββίδης** (Τοκάτ Μικράς Ασίας, 1859-Αθήνα, 1927)
- **Κωνσταντίνος Πανώριος** (Σίφνος 1857 – Αθήνα 1892)
- **Ιωάννης Οικονόμου** (Κέρτεζα Καλαβρύτων 1860 – Αθήνα 1931)
- **Αλέξανδρος Καλούδης** (Κρήτη ή Αθήνα 1853 – Αθήνα 1923)
- **Εμμανουήλ Λαμπάκης** (Αθήνα 1859 – Αθήνα 1909)
- **Ευάγγελος Ιωαννίδης** (Αϊδίνι Μ. Ασίας 1868 – Αθήνα 1942)
- **Θεόδωρος Ράλλης** (Κωνσταντινούπολη 1852 – Λωζάννη 1909)

- **Ιάκωβος Ρίζος** (Αθήνα 1849 - Παρίσι 1926)
- **Πάυλος Μαθιόπουλος** (Αθήνα 1876 - Αθήνα 1956)
- **Ιωάννης Αλταμούρας** (Φλωρεντία 1852 – Σπέτσες 1878)
- **Βασίλειος Χατζής** (Καστοριά 1870 – Αθήνα 1915)
- **Βικέντιος Μποκατσιάμπης** (Ποταμός Κέρκυρας 1856 – Αθήνα 1933)
- **Γεώργιος Χατζόπουλος** (Πάτμος 1859 – Αθήνα 1935)
- **Άγγελος Γιαλλινάς** (Κέρκυρα 1857 – Κέρκυρα 1939)
- **Νικόλαος Ξυδιάς** (Ληξούρι 1828 – Αθήνα 1909)
- **Ροϊλός Γεώργιος** (Αθήνα, 1867 – Αθήνα 1928)
- **Σοφία Λασκαρίδου** (Αθήνα 1882 – Αθήνα 1965)
- **Σπύρος Βικάτος** (Αργοστόλι 1878 – Αθήνα 1960)
- **Φρίξος Αριστεύς** (Αθήνα 1879 – Αθήνα 1951)
- **Θάλεια Φλωρά-Καραβία** (Σιάτιστα 1871 – Αθήνα 1960)

ενδεικτική βιβλιογραφία

Γενικά εγχειρίδια

- ✦ Γιοφύλλης, Φ. (1962). *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτηριστικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) : 1821-1941*. Αθήνα: Το Ελληνικό Βιβλίο.
- ✦ Κωτίδης, Α. (1995). *Ζωγραφική 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ✦ Λυδάκης, Σ. (1988). *Οι Έλληνες ζωγράφοι. Αθήνα: Μέλισσα.τ. 3. Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής (16ος-20ος αιώνας)*
- ✦ Μισιρλή, Ν. (1993). *Ελληνική ζωγραφική: 18ος-19ος αιώνας*. Αθήνα: Αδάμ.
- ✦ Σπητέρης, Τ. Π. (1979). *Τρεις αιώνες νεοελληνικής τέχνης, 1660-1967*. [Αθήνα]: Εκδοτ. Οργανισμός Πάπυρος
- ✦ Χρήστου, Χ. (1981). *Η ελληνική ζωγραφική 1832-1922*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

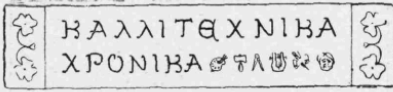
Εξειδικευμένα έργα

- *Ελληνική τοπιογραφία 19ος-20ός αιώνας*, Κατάλογος έκθεσης, ΕΠΜΑΣ, 2.2.-16.4.1998.
- Γραμματικοπούλου, Χ. Κ. (2007). *Η ζωγράφος Σοφία Λασκαρίδου (1876-1965)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Κασιμάτη, Μ. Ζ. (2000). *Αθήνα-Μόναχο: τέχνη και πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου.
- Κολοκοτρώνης Γ. (1992) *Η νεκρή φύση στη νεοελληνική τέχνη από τον 19ο αιώνα ως τις μέρες μας*, Θεσσαλονίκη.
- Κυπριώτης, Σ. Δ., & Σαββίδης, Σ. (2010). *Συμεών Σαββίδης: συμπληρωματικά χρώματα*. Αθήνα: Σπύρος Δημ. Κυπριώτης.
- Κωτίδου, Σ. Α. (2015). *Ευρωπαϊκός και Ελληνικός Συμβολισμός στη ζωγραφική: συγκλίσεις και αποκλίσεις*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Μακρυδημήτρης, Α., Λύτρας, Ν., Γύζης, Ν., & Ράλλης, Θ. (1993). *Ο ανατολισμός στη νεοελληνική ζωγραφική του 19ου αιώνα: Νικηφόρος Λύτρας, Νικόλαος Γύζης, Θεόδωρος Ράλλης*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Μισιρλή, Ν. (1995). *Γύζης*. Αθήνα: Αδάμ.

- Πάκα Α., (2012) *Γυναικείες μορφές στην ελληνική ζωγραφική στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου: φεμινιστική προσέγγιση*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Παπανικολάου, Μ. (1978). *Έργα των Ελλήνων καλλιτεχνών του 19ου αιώνα στις καλλιτεχνικές εκθέσεις του Μονάχου*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Σαββίδης, Σ. (2006). *Συμεών Σαββίδης: η ζωή και το έργο του*. Αθήνα: Αδάμ-Πέργαμος.
- Σαββίδης, Σ., Κασιμάτη, Μ. Ζ., & Εθνική Πινακοθήκη, Μ. Α. Σ. (2006). *Συμεών Σαββίδης (1859-1927)*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου.
- Χαραλαμπίδης, Α., & Σαββίδης, Σ. (1978). *Άγνωστα έργα του Συμεών Σαββίδη στη Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Παπαγεωργίου.

Παράλληλα κείμενα

Πινακοθήκη, 1912, τ. ΙΒ,
σ. 284.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΝ 1901

ΕΤΟΥΣ εις τὰς νεκρολογίας συνήθως οἱ τυπογράφοι δύο μελανὰς ταινίας· οἱ τῆς παρελθούσης τριακονταετίας μάλιστα ἔθετον καὶ σταυρὸν. Δὲν γνωρίζω ἂν διὰ τὸ ἀείμνηστον 1901 ἀρμόζει ἡ πενθηφορία αὐτῆ, διότι εἶναι παράτολμον βεβαίως ν' ἀποφανθῆ τι, ἀμὰ τῆ ἐκπονή του, ἂν ἡ πρόβος ἢ ἐπιτελεσθεῖσα κατὰ τὰς 365 ἡμέρας του εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ τονίσῃ τις ὕμνον χαρμόσυνον, ὃ ὅποιος νὰ πνίξῃ πᾶσαν στοναχὴν διὰ τὸν θάνατον ἔστω καὶ ἐνὸς ἐπιφανοῦς καλλιτέχνου.

Ἄλλ' ἂν διὰ τὸν ὅλον πεπολιτισμένον κόσμον ἢ ἀμφιβολία αὕτη ὑφίσταται, διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ 1901 ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἔτος στασιμότητος, ἂν μὴ ὀπισθοδρομήσεως. Ὁ καλλιτεχνικὸς μικρόκοσμός μας ἔμεινε μὲ τὰς αὐτὰς ἀντιζηλίας, μὲ τὰ αὐτὰ μικροαισθήματα, μὲ τοὺς αὐτοὺς ἐγωϊσμούς. Τὸ εὐγενὲς ὄνειρον τῆς συσσωματώσεως καὶ ὁμονοίας τῶν καλλιτεχνῶν καὶ συγκεντρώσεως εἰς ἓνα σύνδεσμον, πολλοὺς καλλιτεχνικοὺς σκοποὺς καὶ ὑπὸ ὕλικήν καὶ ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν ἔχοντα νὰ ἐκτελεσθῇ, ἔμεινε καὶ πάλιν ὄνειρον θερινῆς νυκτός. Οἱ αὐτοὶ χωρισμοί, αἱ αὐταὶ μεμφιμυρίαι, αἱ αὐταὶ ἀπογοητεύσεις καὶ δυσαρέσκαιαι, ἡ αὐτὴ ἀπομόνωσις. Καὶ ἡ κοινωνία ἦν οἱ καλλιτέχνηται συνενοῦμενοι ἠδ' ἄνθρωποι νὰ ἀφυπνίσουν καὶ νὰ τὴν καθοδηγήσουν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ καλοῦ, ἔμεινε ψυχρὰ, ἀπαθὴς εἰς τὰς ἐκάστοτε καλλιτεχνικὰς ἐμφανίσεις.

* *

Τὸ 1901 ἦλθε διὰ τὴν τέχνην πενθηφοροῦν. Ὁ θάνατος τοῦ Γύζη, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀνατελεῖν τὸ 1901, ὑπῆρξεν εἰς κραδαμὸς διὰ τὸ εἰκοδόμημα τὸ ἀρτιπαγὲς τῆς ἑλλ. τέχνης. Τὰ ἔργα του ἀτυχῶς μένουσιν εἰς τὴν ξένην γῆν, καὶ ὅλ' μένουσιν διότι ἐπὶ προϋπολογισμοῦ 112 ἑκατομμυρίων, 30,000 δρ. διὰ νὰ ἀγορασθῶν δύο-τρία ἔργα τοῦ Γύζη, ἐθεωρήθησαν σπατάλη! Τοῦλάχιστον εὐρέθησαν φίλοι καὶ θαυμασταὶ τελέσαντες ἐπὶ τῆ ἐπετεψίφου τοῦ θανάτου του σεμνὸν μνημόσυνον.

Ἡ Πινακοθήκη, καίτοι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐπιφανοῦς καλλιτέχνου, δὲν ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς καὶ ἡ κόνις εἶνε ἡ μόνη ἐπισκέπτεις. Ἡ Πολιτεία εἰδείχθη ἀδρανὴς διὰ τὸ νεογέννητον αὐτὸ βρέφος, ὅπως ὑπῆρξεν ἐγκληματικὸς ἄστρογος καὶ ὁ ἄνθρωπος ἄθνηταιον, ὅστις ἠρνήθη ἓνα χωρὸν εὐ-

πρόσωπον εἰς τὸν Μαρασλῆν, προσφερθέντα νὰ ἀνεγείρῃ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον τῶν Καλῶν Τεχνῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ οἰκοπελοφάγοι θριαμβεύουν! Καὶ ἐματαιώθη εὖτω εἰς εὐγενέστατος σκοπός, χάρις εἰς τὸν Ἀβδηρητισμὸν τῶν ἀρμεζιῶν, τῶν πάντη... ἀναρμεζιῶν διὰ καλλιτεχνικὰ ζητήματα.

Ὁ θάνατος ἐθέρισε οὐκ ὀλίγας κορυφὰς καλλιτεχνικὰς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος.

Ἡ Ἰταλία ἔχασε τὸν Morelli καὶ τὸν Ussi. Ἡ Γερμανία τοὺς ζωγράφους Seiffert, Friedlaender, Goltz, F. de Faur, Preller καὶ τὸν γλύπτην Tushans· ἡ Ρωσσία τὸν Lehmann καὶ τὸν Shuraubeg· ἡ Ἰσπανία τὸν Alvarez· τὸ Βέλγιον τοὺς γλύπτας de Vigne, Samain καὶ τὸν ζωγράφον Hecht· ἡ Αὐστρία τὸν αὐλικὸν ἀνδριαντοποιὸν Baresco καὶ τὸν γλύπτην Bornslaw· ἡ Ἑλβετία τὸν Sandreuter· ἡ Ἀγγλία τὸν Greenaway· ἡ Ἀμερική τὸν Tojetti· ὑπὲρ πάντα δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη ἡ Γαλλία συνεισέφερεν τὸ μεγαλειότερον πένθος, ἀπολέσασα τοὺς ζωγράφους Cazin, Chiffart, Lafond, Sautai, Legrand, Lautrec καὶ τὸν γλύπτην Massoule.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλλάς ἐπλήρωσε τὸν φόρον τῆς εἰς τὸν Πλούτωνα. Ἐχασεν ἓνα ἐπιφανῆ γλύπτην, τὸν Γ. Βιτάλην.

* *

Εἴχομεν καὶ ἓνα πολυθασαριωμένον διαγωνισμόν· διὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Βασάνη. Κάνεν ἔργον δὲν ἐγένετο δεκτόν, ἀνεβλήθη ὁ διαγωνισμός καὶ δὲν προεκκηρύχθη πλέον. Sic transit! Εἴχομεν καὶ δύο ἄλλους διαγωνισμούς, χάρις εἰς τὴν Ζάκυνθον. Τὸν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν Λεμβάρον, ἐν ᾧ ἐβραβεύθη ὁ Γ. Δημητριάδης καὶ τὸν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἀνδριάντος Σολωμοῦ, ἧτις ἀνέθεσε τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν κ. Βρούτον.

Τὸ 1901 εἶδεν ἀποκαλυπτίμενον ἐν Ναυπλίῳ τὸν ἀνδριάντα Κολοκωτρώνη, ἀλλ' ἀφῆκεν ἀκόμη κεκαλυμμένον τὸν ἀνδριάντα τοῦ Διάκου, τοῦ μαρτυρηθέντος ἐν τῇ τέχνῃ πλειότερον ἴσως ἢ ἐπὶ τοῦ ὄθελου.

Ἡ ἀφιξὶς δι' ὀλίγους μῆνας ἐν Ἀθήναις δύο ἑλληνίδων καλλιτεχνίδων, τῆς δεσπ. Φλωρᾶ καὶ τῆς δεσποινίδος Ἀσπριώτου ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας περὶ νικηφόρου συναγωνισμοῦ ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ τῶν κυριῶν πρὸς τὸ ἔτερον ἡμισὺ των.

Ὁ Ροϊλὸς ἐτελείωσε τὸν μεγαλειότερον ἑλλ. πίνακα, τὴν ἐν Φαρσάλαις μάχην. Ἡ ἀπεπάρτωση αὐτοῦ δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῆ καλλιτεχνικὸν γεγονός.

Εἴχομεν καὶ δύο ἰδιωτικὰς ἐκθέσεις: τῶν ἔργων τῆς δεσπ. Φλωρᾶ καὶ τῶν τοῦ γλύπτου Θ. Θωμοπούλου.

Ἐν Σμύρῃν διοργανώθη ὑπὸ τοῦ «Πανιωνίου Συλλόγου» καλλ. ἐκθεσις, ἔχουσα τοπι-

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

<http://www.nationalgallery.gr/el/>

<http://virtualgallery.bankofgreece.gr/>

<http://www.nationalgallery.gr/library/site/content.php>

<https://www.musee-orsay.fr/en/collections/index-of-works/home.html>

<http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/pinakothiki/index>

